

The Concept of the Turkish House in the Travel Stories of J. F. Michaud and J. J. François Poujoulat in City of Empires Istanbul 1830

Hamza Kuzucu^{1,a,*} Gülay Güler^{2,b}

¹Department of Translation and Interpreting, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas Türkiye

*Corresponding author

² French Preparatory Program, School of Foreign Languages, Sivas Cumhuriyet University, Sivas Türkiye

Research Article

History

Received: 23/07/2022

Accepted: 08/12/2022

ABSTRACT

In the travel writings written by Western travelers based on their trips to the East, Istanbul, the cradle of many civilizations, takes place, and the heritage remaining from these civilizations is revealed with its cultural texture. These works, which present the family life of the period along with the architecture of the city, give information about the Ottoman Turks from the eyes of the travelers. One of these works is the City of Empires Istanbul 1830, written by Joseph-François Michaud and Jean-Joseph-François Poujoulat, who were French travelers in the mid-19th century and were both journalists, writers, and historians. The authors describe the Ottoman society and family structure in their travel books. In this work, written together by Michaud and Poujoulat, which represents the view of Istanbul from the outside, Ottoman house architecture is included under the title of "Turkish houses", and the importance of the house the fact in Turkish family culture is mentioned. The historical roots of Turkish culture are mentioned. Although it is emphasized that the houses built by the Turkish society, which used to live in the form of nomads, were created by the conditions of the time, it is stated that the cultural life practices in their houses reflect the past and the traces of nomadism are maintained in spatial areas. In this study, which will be handled with a descriptive and sociological method, the social structure of these two travelers, in which the Ottomans' view of life was in parallel with their lifestyle, they shaped their houses accordingly, and the emphasis on privacy was shaped by the understanding of Islam will be revealed.

Keywords: J.F. Michaud, J.J. François Poujoulat, City of Empires Istanbul 1830, House Architecture, Domestic Life.

J. F. Michaud ve J. J. François Poujoulat'ın İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830 Adlı Seyahatnamesinde Türk Evi Olgusu

Süreç

Geliş: 23/07/2022

Kabul: 08/12/2022

Öz

Batılı seyyahların Doğu'ya gerçekleştirdikleri gezilerden hareketle kaleme aldıkları gezi yazılarında, birçok medeniyete beşiklik etmiş olan İstanbul geniş biçimde yer almakta, bu medeniyetlerden geriye kalan miras kültürel dokusuyla ortaya konmaktadır. Şehrin mimarisiyle birlikte dönemin aile yaşantısını da sunan bu eserler seyyahların gözünden Osmanlı Türkleri hakkında bilgiler vermektedir. Bu eserlerden biri de 19. yüzyıl ortalarında Fransız seyyahlardan olan, her ikisi de aynı zamanda gazeteci, yazar ve tarihçi unvanlarını taşıyan Joseph-François Michaud ve Jean-Joseph-François Poujoulat'ın kaleme aldıkları İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830 adlı eserdir. Yazarlar seyahatnamede Osmanlı toplumunu ve aile yapısını anlatırlar. İstanbul'a dışarıdan bakışı temsil eden Michaud ve Poujoulat'ın birlikte yazdıkları bu eserde, "Türk evleri" başlığı altında Osmanlı ev mimarisi yer alırken ev olgusunun Türk aile kültüründeki öneminden bahsedilir. Türk kültürünün tarihsel köklerine değinilir. Eskiden göçebe biçimde yaşam süren Türk toplumunun yerleşik yaşama geçtikten sonra inşa ettikleri evlerin zamanın koşullarıyla oluşturulduğu vurgulansa da evlerindeki kültürel yaşam pratiklerinin eskiyi yansıttığı, göçebeliliğin izlerinin mekânsal alanlarda sürdürüldüğü dile getirilir. Betimleyici ve sosyolojik yöntemle ele alınacak bu çalışmada Osmanlıların hayata bakışlarının yaşam biçimleriyle paralellik oluşturduğu, evlerini de buna göre şekillendirdikleri, mahremiyete önem verişin Müslümanlık anlayışıyla biçimlendiği toplumsal yapı ortaya konulacaktır.

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

Anahtar Kelimeler: J.F. Michaud, J.J. François Poujoulat, İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830, Ev Mimarisi, Ev Yaşamı

hkuzucu@cumhuriyet.edu.tr

<https://orcid.org/000-0002-8244-0389>

pgulay@cumhuriyet.edu.tr

<https://orcid.org/000-0003-1074-3011>

How to Cite: Kuzucu H, Güler G, (2022) The Concept of the Turkish House in the Travel Stories of J. F. Michaud and J. J. François Poujoulat in City of Empires Istanbul 1830, CUJOSS, 46(2): 259-264

Giriş

İnsanoğlu var olduğundan beri doğa koşullarından korunabilmek ve yaşamını devam ettirebilmek için sığınağa gereksinim duymuştur. Tarihsel süreçte bu ihtiyaç korunma amaçlı barınaklarla sağlanırken zamanla pek çok ihtiyacın açığa çıkmasıyla fiziki çevre koşullarına, kültürel etkenlere ve çağın teknolojisine bağlı olarak değişik yapısal özellikler gösteren bir oluşumla karşılanan “ev”, terim itibarıyla Türk Dili Sözlüğünde; “Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane” (Büyük Türkçe Sözlük, 2011: 834) olarak tanımlanır. Buna paralel olarak, Ömer Düzbakar benzer ifadeyle; “*ailelerin içinde yaşadığı mekâna, "ev" veya "hane" denir. Onun için de aile reisi aynı zamanda hane reisi, ev halkı da hane halkı olarak adlandırılır*” (Düzbakar, 2008: 91-92) şeklinde tarif eder.

İnsanın barındığı yer olan ev, çağdan çağa, milletlerden milletlere değişebildiği gibi aynı devlette farklı özelliklerinden dolayı farklı şekillerde yer alır. Kendi içerisinde birbiri ile anlam denkliği oluşturan mimari terimlerle de dile getirilir. Osmanlı dönemi mimarisinde yer alan ev kavramı hem mimari kullanım hem de toplumun sahip olduğu kültürün yansıması olarak isimlendirilmiştir. Ev teriminin karşılığı olarak saraydan hücreye kadar uzanan birçok kavram – hane, mesken, konak, oda, kasr, köşk, yalı, saray – mevcuttur.

Türk kültürünün tarihsel kökleri incelendiğinde, göçebe yahut konargöçer tarzda hayat sürdükleri, bundan dolayı da ev tasarımlarının çadır şeklinde olduğu, bu yaşantının yansımalarının yerleşik hayata geçince hem ev yapımında kullanılan malzeme hem de evdeki eşyalarla kendini gösterdiği Wilhelm Endriss’in Türk evleriyle çadır hayatı arasında kurduğu ilişkiden hareketle anlatılır: “*Ama bugünkü Türk’ün hayatına bakılınca, şehirde oturanlarda bile atalarının göçebe zamanlarını hatırlatan çok şey bulunur. Bundan bu anlamda Türklerin kolay yapılan, sadece bir nesle yeten ahşap evlerini kastetmek istiyorum ve ayrıca evlerinde fazla mobilya bulunmamasına, halı veya şilte üzerinde yerde veya çok alçak banklarda oturmalarına, çiçekli step resimleri gibi desenlerle süsledikleri halılarına ve bizim gibi yatak yerleri ve sabit fırınları olmamasına bağlıyorum. Evdeki her şey hala yine eski çadırı hatırlatıyor.*” (Azezi, 2009: 246).

Türk evinin tarihsel sürecinde iç ve dış mekânın oluşumunda sosyal, ekonomik, etnik ve dinsel değerler belirleyici olmuştur. Sosyal açıdan düşünüldüğünde mekân öncelikle kadına ait yaşam alanı içinde tasarlanır. Zamanının çoğunu ev işleri ve çocukların bakımıyla geçiren kadın dışarıyla doğrudan temas halinde değildir. Türklerin İslamiyet’le tanışmasıyla “Türk Evi” nin farklı biçimleri ortaya çıkar ve dinin etkisiyle Türk kadınının mahremiyeti ön plana geçer. Ev yaşantısının dışa kapalı bir ortama dönüşmesiyle kadınların ve erkeklerin yaşam alanları birbirinden ayrılır. Kadınların yaşadığı alan “haremlik”, erkeklerin yaşadığı alan ise “selamlık” olarak adlandırılır. Osmanlı Türklerine yabancı olmayan bu özellik, herhangi bir nedenle İstanbul’da bulunan ya da İstanbul’dan geçen Batılı edebiyatçı, gezgin, arkeolog, diplomat, tarihçi, subay, gazeteci, siyasetçi, tüccar gibi değişik meslek gruplarından

yabancıların dikkatini çekmiş ve haremlik-selamlık olgusu kitaplarında başlıca konular arasındaki yerini almıştır.

Çalışmamızda 1830 yılında İstanbul’a gelen gazeteci, yayıncı, siyasetçi, tarihçi Michaud ve “çırağı” Poujoulat’ın *İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830* adlı eserinde, 192 yıl öncesindeki Osmanlı ev kültürü ve yaşantısı hakkındaki izlenimleri ve değerlendirmeleri ortaya konacaktır. Öncelikle iki yazarın biyografisine yer verilecek, sonrasında çalışmanın inceleme yöntemi olan edebiyat sosyolojisinin kuramsal alt yapısından bahsedilecek ve yazarların gözünden Türk toplumunun aile yapısı ortaya konarak sosyolojik yaklaşımla betimlenecektir.

J. F. Michaud ve J. J. F. Poujoulat’ın Kısa Biyografisi

Joseph-François Michaud

19 Haziran 1767’de Savoy’da doğan yayıncı ve tarihçi Michaud, 30 Eylül 1839’da Passy’de ölür. Michaud, “*La Quotidienne*” adlı kendi gazetesinde kral lehine propaganda yaptığı için 1797’de sürgün cezasına çarptırılır. Paris’ten Jura’ya kaçtığı için 1795’te ölüm cezasına çarptırılır. Ünlü şiiri *Le printemps d’un Proscrit*’yi 1803 yılında kaleme alır. 1799 darbesinden sonra yine Paris’te “*La Quotidienne*”’i yayımlar. 1813’te Fransız Akademisi’ne üye olur. Başlıca tarihi eseri *Histoire des Croisades*’dir (1812). Bu değerli yapıt Haçlı Seferleri ile ilgili kaynak yazılardan alıntılar içeren “*Bibliothèque des Croisades*” ile sona erer. Michaud daha önce Napolyon’un övgüsünü kazanmış olmasına rağmen 1815’te *Histoire des quinze semaines, ou le dernier règne de Bonaparte* adlı eseri yazar. Poujoulat ile beraber Doğu’ya yaptıkları gezilerden hareketle *Correspondance d’Orient*’ı (1833-35) yayımlarlar. Yazar 1836’da Fransa tarihini anlatan bir koleksiyonu da yayınlamaya başlar ve matbaacı kardeşi Louis Gabriel Michaud ile birlikte 52 ciltlik “*Biographie Universelle*” çalışmasına katkıda bulunur.

Jean-Joseph-François Poujoulat

28 Ocak 1808’de Montferrand-la-Fare’da doğan Poujoulat, 5 Ocak 1880’de Paris’te ölür. Yazar 1826’da Paris’e yerleşir ve Michaud ile beraber Doğu’ya seyahat yaptıktan sonra birlikte *Correspondance d’Orient*’ı yayımlarlar. Poujoulat *La Bédouine* (1835), *Histoire de Jerusalem* (1841) ve *Histoire de Saint Augustine* (1844) adlı eserler yazar ve Fransız Akademisi tarafından ödül alır. *Histoire de la Révolution Française* (1847), *Le Cardinal Maury* (1855), *Histoire de France, Revue des deux Mondes* isminde dergiler yayımlar. 1848-51’de, Ulusal Meclis’te Bouches-du-Rhône Bölgesini temsil eder ve dini ve siyasi yayımlarıyla meşrutiyetçilere destek verir.

Edebiyat Sosyolojisinin Kuramsal Arka Planı

Edebi metinler estetik işlevinin yanı sıra sosyo-kültürel rolü de olan karmaşık bir yapı sunarlar. Bir taraftan sanata katkı sağlar, bir taraftan da toplumun sosyal, politik, ekonomik, tarihsel, felsefi, dini, kültürel özelliklerini

yansıtırlar. Hem toplumdaki etkilenen hem de toplumu etkileyen sosyolojik bir gerçeklik oluştururlar.

Edebi eserlerde yer alan sosyolojik veriler edebiyat sosyolojisi alanı içine girer. Edebiyat sosyolojisi, toplumla sıkı ilişki içinde olan edebiyatın, toplumsal olayları anlamak, yorumlamak ve hatta yönlendirmek gibi özelliklere sahip olduğu var sayımından hareket eder. Edebiyat ve toplum ilişkisinin değişik yönlerini ortaya koyan edebiyat sosyolojisi bir yönüyle de edebi metinlerin sosyolojik bir malzeme olarak ele alınması gerektiğini savunur. Birçok bileşeni göz önünde bulunduran bu disipline en önemli katkıyı Vico, Herder, Madame Stael, Hippolyte Taine, Georg Lukacs, Walter Benjamin, Frankfurt Ekolü, Lucien Goldman, M.M. Bahtin, H-G. Gadamer, R. Escarpit, Horkheimer, T.W. Adorno, T. Eagleton, M. Kundera, R. Barthes gibi düşünürler sunmuştur. Gürsel Aytaç, “*edebiyat biliminde toplum bilimin ve tarihin desteğini arayanlar, edebiyatın toplumla ve tarihle alışverişi olduğuna inanılanlardır*” (Aytaç, 1999: 129) derken adı geçen filozof ve teorisyenlere vurgu yapar.

Berna Moran da “*sosyolojik eleştiri edebiyatın kendi başına var olmadığı, toplum içinde doğduğu ve toplumun bir ifadesi olduğu ilkesinden hareket eder*” (Moran, 2003: 83) diyerek edebiyatı sosyal bağlantısından hareketle ele almak gerektiğinin alını çizer.

R. Wellek ve A. Varren açısından ise edebiyat topluma tanıklık eden, dönemin fotoğrafını çeken çok değerli malzemedir. Bunlar bir çeşit sosyal belgelerdir (Wellek ve Varren, 1993: 75). Edebi eserlerden hareketle bir toplumun bir bütün olarak sosyolojisini çıkarmak mümkündür. Sosyolojik okumayla görünmeyen veya görmezden gelinen birçok olgu açığa çıkartılabilir.

Aytaç’a göre edebiyatla toplum karşılıklı etkileşim içindedir. Nasıl toplum edebiyatı etkiliyorsa, edebiyat da toplumu etkiler (Aytaç, 1999: 129). Dolayısıyla edebiyat sosyolojisi sanatla toplumun karşılıklı etkileşimini bilimsel yöntemlerle ele alan bir disiplindir. Moran, “*sosyolojik eleştiri büyük ölçüde betimleyicidir*” (Moran, 2003: 86) diye katkı sunarken toplumcu eleştirinin bir yönüyle yargılamada bulunduğu bir yönüyle de yargılamadan belge ve bulguları saptama işlevini üstlendiğine dikkat çeker, çünkü betimlemek durumu tespit etmek demektir.

Genel olarak edebiyat sosyolojisi edebiyat ile toplum arasındaki ilişkiyi araştıran, toplumsal yapının edebiyat üzerindeki ya da edebiyatın toplum üzerindeki etkisini çok yönlü inceleyen bir bilim dalıdır. Edebi metni sistemli bir şekilde anlama ve betimleme yöntemlerini ortaya koyar.

Sonuç olarak, edebi eserlerden elde edilen veriler edebiyat sosyolojine malzeme sunarlar çünkü edebiyat sosyolojisine göre edebi metinler dönemlerine tanıklık eden, ayna tutan, toplumsal yapı hakkında ipuçları veren kaynaklardır. Sosyolojik hazine olan bu kaynaklar bir anlamda kültür taşıyıcılarıdır.

İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830’da İstanbul Evleri ve Ev Yaşamı

Osmanlı İmparatorluğu’ndaki geleneksel Türk evlerinin mimarileri incelendiğinde İstanbul merkezli birçok yapının

Anadolu’dan Balkanlara kadar çok geniş alanda ortaya çıktıkları ve ortak özelliklere sahip oldukları görülür.

İki Fransız seyyahın XIX. yüzyılın ilk dönemine ait İstanbul şehrindeki mekânlara ilişkin 25 Ağustos 1830 tarihinde kaldıkları Pera hakkındaki gözlemleri iki çelişik unsurdan hareketle sunulur: “*Temiz bir odaya yerleştik. Odanın pencerelerinden biri bir örene, diğeri de karanlık ve ıssız dar bir yola bakıyordu. Etrafımızda sadece hüzünlü duvarlar görüyorduk ama evin çatısındaki bir tür dama çıktığımızda, günün hangi saati olursa olsun, Boğaz kıyıları, Üsküdar ve sarayı gören gözlerimiz bayram yapıyordu.*” (Michaud ve Poujoulat, 2014: 11). Hüzünlü duvarlara zıtlık oluşturan, gözleri ve gönülleri açan muhteşem manzarasıyla İstanbul şehri betimlenirken aynı biçimde 16. yüzyıl ortalarına doğru buraya gelen seyyahların da şehrin evlerini çirkin ve basit buldukları, cephelerinin sıva ve badana edilmeden bırakıldığı, kötü ev görüntülerinin yanı sıra güzel konakların da bulunduğu verileri yer alır.

Osmanlı toplumunu merak eden, İstanbul’un farklı semtlerini gezen seyyahlar gözlemlerini okuyucularıyla paylaşırken Türk evlerinin mimari özelliklerini detaylı bir şekilde betimleyerek binaların genel görüntüsü hakkında bilgiler verirler: “*İstanbul evleri çok küçük farklılıklarla hemen hepsi birbirine benzer yapılar. Temel üzerinde önce dört ya da beş ayak yüksekliğinde taş bir duvar yükseliyor. Bu taş duvar üzerinde, asla iki katı aşmayan ahşap bir yapı yer alıyor. Birinci kat, evin zemin katına göre sokağa doğru daha çok çıkmış durumda inşa ediliyor. Bir mahallenin tüm binaları böylece aynı yükseliye sahip, bir hizada görünüyor, yani evler bir evin çatısından komşu ev görülmecek biçimde inşa ediliyor.*” (Michaud - Poujoulat, 2014: 29).

Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı’nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı* adlı eserinde Michaud ve Poujoulat’ın gözlemlerine yakın tespitlerde bulunur. Kütükoğlu, Osmanlılarda tek odalıdan birkaç katlı ev ve konaklara varıncaya kadar değişik büyüklükte hanelere rastlanıldığını, binaların taş, ahşap veya kerpiçten olduğunu, çoğu binaların ise hem daha ucuza mâl edilmesi, hem de kolay ve çabuk inşa edilmesi için taş temel üzerine ahşaptan yapıldığını ifade eder (Kütükoğlu, 2018: 11).

Taş, ahşap veya kerpiçten yapılan Osmanlı ev mimarileri incelendiğinde, evlerin avlularının duvarlarla çevrilmiş olduğu görülür. İnsan boyundan daha yüksek duvarlar evin içi ve dışarı arasındaki bağlantıyı keserek bir taraftan ev halkını dışardan gelecek tehlikelere karşı korurken bir taraftan aile hayatının mahremiyetini sağlaması açısından sosyolojik bağlamda dikkate alınması gereken önemli bir unsur olma özelliği taşır. Dolayısıyla mimari yapıların hem estetik boyutunun hem de işlevsel boyutunun bulunduğu söylenebilir. İnsanların ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılmış olan bu binalar tek katlı bahçeli evler olabildiği gibi birkaç katlı konaklar da olabilmektedir.

Gözlemlenenlerden en önemlisi, İstanbul’un ev ve konaklarının Osmanlı aile yapısına uygun biçimde düzenlendiğidir. Özellikle de aile mahremiyetine önem verildiği için birçok mekânda erkeklerin olduğu selâmlık ve kadınların yaşadığı haremlik bölümleri bulunmaktadır. Fransız seyyahların dikkatinden kaçmayan bu durum kitapta

da yer almış, Türk evlerinin içi bir yandan eşyalarının işlev ve konumlarıyla betimlenirken bir yandan da gösterişten uzak olması bağlamında sosyo-kültürel bir unsura dikkat çekilmiştir: “Bir Türk evinde sadece tek bir aile bulunur. Harem surları asla komşu kabul etmez. Bir Türk evi iki kısma ayrılmıştır; birinde evin efendisi, diğerinde de evin kadınları oturur. Gezdiğimiz evlerde ilk gözümüze çarpan şey evlerin olağanüstü temizliği oldu. Bunun hemen ardından da evdeki her şeyin yabancı bakışlardan korunmak, hava akımı ve gün ışığından olabildiğince yararlanmak için tasarlandığı fark ediliyor. Evin efendisine ait odalar oldukça sade, yalnızca halılar ve üstünde ipek yastıklar bulunan divanlar görülüyor. Bazen duvarlarda resimlere rastlandığı da olmuyor değil. Ama bir Türk evindeki en değerli eşyalar her zaman harem kısmında, yani kimsenin girme izni olmadığı bölümde bulunur, çünkü Osmanlılar görülmekten her zaman çekinirler ve sahip oldukları lüks de, tıpkı özel yaşamları gibi, saklanması gereken, gizemli bir yan içerir.” (Michaud ve Poujoulat, 2014: 30).

Türk halkıyla Fransız halkını karşılaştıran Michaud ve Poujoulat, “Bu ülkede meraklı olmak çok ayıp; ne yapıyor diye birisini izlemek çok büyük bir suç. Fransa’da son zamanlarda özel yaşamın gizliliği diye bir kavram dillere dolandı; bunu söyleyenler gelsinler de Türkiye’de ev halinin gizliliğini bir görsünler” (Michaud - Poujoulat, 2014: 29) derken iki farklı yaşam anlayışını ve biçimini ortaya koyarlar.

Edebiyat sosyolojisi açısından edebi eserler dönemlerin kendine has yönlerini, örf ve adetlerini ortaya çıkarmaları yönüyle özel bir değere sahiptir.

XIX. yüzyılda İstanbul’daki konutlar genelde ahşaptan inşa edilmiştir. Evlerin yapımında ahşabın kullanılmasının birkaç nedeni vardır; Anadolu ve İstanbul deprem bölgesi olduğu için, bu bölgelerdeki binalar kârgir (taş, tuğla, betondan yapılmış duvarlar üzerinde kurulu yapı) olarak yapıldıklarında yıkım ve can kaybının yüksek olması ve bununla birlikte, ahşaptan inşa edilen evlerin depremde beşik gibi sallansa bile kârgire göre çok az hasar yaratması bu nedenlerden başlıcalarıdır.

Diğer yandan İstanbul, depreme maruz kaldığı gibi yangınlara da maruz kalmaktadır. Ahşap malzemenin doğal afetlere dayanıklı olmayışı pek çok konutun yok olup gitmesine sebep olsa da zelzele yangına tercih edilmiş ve evler kârgir yerine ahşaptan yapılmıştır. Bina yapımında ahşabın kullanılması yangınlara davetiye çıkarsa da bu konuda gereken önlemlerin alınmaması da diğer bir sosyolojik bulgu olması sebebiyle dikkate değerdir. Yangınla mücadeleyi güçleştiren bu davranış biçimini anlamakta zorluk çeken seyyahlar, İstanbul’da yaşayanların yangın olaylarına alışkın olduklarını ve yangına maruz kalanlara yardım eli uzatmada gerekeni yapmalarına karşın, yangınlara karşı mücadele için yeterli çabayı göstermediklerini dile getirirken asıl yapılması gerekenin yapılmadığının altını çizerek: “Yangın mağdurlarının pek çoğuna hemen yangının ne olduğunu bilen mahalle sakinleri tarafından kucak açılır. Sığınacak bir çatı bulamayanlar da özellikle mevsim uygunsa, kaderlerine razı olup yıldızların altında uyurlar. Aradan birkaç gün geçtiğinde de, tıpkı yanan evlere benzeyen, yeni evler yapılmaya başlanır; yani yangını körüklemek bağlamında bir değişiklik olmaz,

yangına karşı eskisinden daha fazla bir önlem alınmaz.” (Michaud ve Poujoulat, 2014: 32).

Türklerin yangınlara karşı bir taraftan çaresiz bir taraftan da umarsız durumlarını Antik Roma şairi Horace’ın;

*Si fractus illabatur orbis,
impavidum ferient ruinae*
(Quintus Horatius Flaccus, Kitap III, Od III, mısra 7)

*Eğer dünya çatırdasa ve üzerine yıkılsa onun,
Çarptığında yine de korkusuz bulurdu onu*

dizesiyle mecazi olarak sunan seyyahlar bu davranışı felsefi bir yaklaşımla açıklarlar: “Evlerini alevler içinde görmek sanki onları hiç etkilemiyor. Müslüman bu tutumunun ardındaki felsefi yaklaşımı bana anlattıklarında aklıma, *Impavidum ferient ruinae* diyen bilge Horatius?! geldi.” (Michaud ve Poujoulat, 2014: 32). Sosyal eleştiri yönteminde, “Eserlerden toplumun yaşayışına, âdetlerine ışık tutan bir belge olarak yararlanmak” (Moran, 2003: 85) söz konusu olduğu için yaşanan bu durum dönemin toplumsal anlayışını açığa çıkarması anlamında oldukça değerli bir veri sunar.

Tarihi geçmişten de bilindiği gibi ahşap malzeme kolayca tutuşabilme özelliğinden dolayı sık sık yangınların çıkmasına neden olmuş, yangın sadece evlerin değil bütün bir mahallenin hatta şehrin büyük bir bölümünün de yanmasına yol açmış, İstanbul çok büyük yangınlar geçirmiştir. Evlerin yangınlarda yok olmasının engellenemeyişi, Fransız seyyahlar tarafından Türk atasözü üzerinden karşılaştırma yapılarak dile getirilirken yanan evlerin Türklere getirişi ve götürüsü, fayda-maliyet analizi bağlamında değerlendirilir: “Osmanlı başkentinde yangına karşı bir sigorta şirketi yok mu diye umarım sormazsınız. Bir yüzyıl içinde tüm İstanbul evlerinin iki, üç kez yenilediğine bakarak ben böyle bir şeyi araştırma gereği bile duymadım. Bir Türk atasözü; “Her yangından sonra harcanan para elde kalsaydı, İstanbul evleri altın çivilerle inşa edilirdi.” (Michaud ve Poujoulat, 2014: 32).

İstanbuluların deprem ve yangın karşısındaki tutumlarının yanı sıra bulguların bir başka sosyolojik unsur da evlerin dış çeperlerinde kullanılan boyaların sosyal sınıfa göre farklılık gösterdiği bulgusudur. Fransız gezginler, Osmanlıların evlerini gri, kahverengi, sarı, mavi, kırmızı ile boyadıklarını ve bu farklı renklerin de bir anlam ifade ettiğini belirtirler: “Evlerin dış yüzü kırmızı, sarı, mavi gibi renklerle boyalı; imtiyazlı renkler Osmanlılara ait. Reaya ayakkabı renkleri neyse evlerini de ancak o renkle boyayabiliyor, yani ya gri ya da koyu kahverengi boya kullanabiliyorlar. Çünkü peygamber, içinde içki içilip, kahkahalarla eğlenilen Hıristiyan ve Musevi evlerinin önünden geçmenin Müslümanlar için günah olduğunu söylemiş. Ama bununla birlikte bir süredir kurallar eskisi kadar sıkı izlenmiyormuş; Padişah, reayanın da daha önce kullanmaları yasak olan renkleri kullanmaları yönünde irade buyurmuş.” (Michaud ve Poujoulat, 2014: 30).

Sosyolojik bu ayırmadan başka Nebi Bozkurt, “Ev” üzerine yaptığı ansiklopedik çalışmasında ev tiplerinin etnik gruplara göre farklılık gösterdiğini, Müslümanların

oturduğu evlerin bireylerin hayat tarzlarıyla uyum sağladığını ve bir çeşit iz düşümün söz konusu olduğunu belirtir: “*İstanbul evleri Müslüman ve azınlık Levanten evleri olmak üzere iki temel grupta toplanabilir. Müslüman evleri geleneksel Anadolu evlerinin başşehre has değişimlere uğramış örnekleridir. Teknik ve estetik farklılıkları dışında temelde İslâm aile yapısı, ailenin toplum içindeki yeri ve günlük hayat biçiminin yarattığı ortak özellikleri bu evlerde görmek mümkündür.*” (Bozkurt, 1995: 511).

İslam aile anlayışının Müslüman evlerin yapısıyla uyumlu olmasının yanında Michaud ve Poujoulat, Osmanlı dönemi dini mekânların sadece ibadet edilen yerler olmadığını, ayrıca ihtiyaç sahiplerine kucak açan yerler olma özelliğini de taşıdığını altını çizerek: “*Müslüman inancına göre Tanrı'nın evi addedilen camiler, acı çeken herkese kapılarını açmak durumundadır, yani Tanrı'nın evi yoksulların da evi ve sığınağıdır.*” (Michaud ve Poujoulat, 2014: 28-29).

Sosyol-kültürel başka bir boyuta dikkat çeken Michaud ve Poujoulat, Türklerin kısıtlı imkânlarla herhangi bir yerde rahatça yerleşme yeteneğine sahip olduğunu vurgulayarak bu özelliğin geçmişteki göçebe kültürlerinden kaynaklandığını belirtirler: “*Türkler kaldıkları yerler için fazla para harcamadıklarından, bir yerden diğerine kolaylıkla taşınır, ev, hatta mahallelerini sıkça değiştirirler. Türkleri evlerinde ziyaret ettiğinizde, sanki daha biraz önce gelip yerleşmişler, ya da hemen biraz sonra kalkıp taşınacaklarmış gibi hissedersiniz, yani yaşam biçimlerinin, adetlerinin bir yerinde göçebe alışkanlıklarından bir ize her zaman rastlanabilir.*” (Michaud ve Poujoulat, 2014: 30).

Seyyahlar, Türklerin her duruma, her ortama çabuk uyum sağlayabilme becerisiyle pratik düşünce, davranış, çözüm önerileri geliştirdiklerini ortaya çıkarırken atalarından aldıkları geçmiş kültürel özelliklerini ve dini inançlarının gereklerini günün ihtiyaçları doğrultusunda harmanlayarak geleceğe taşıma yeteneklerinin bulunduğunu gözler önüne sererler. Sonuç olarak bu bulgular ışığında, “*sosyal bir belge olarak kullanıldığında edebiyattan toplum tarihinin ana çizgileri çıkartılabilir*” (Wellek ve Varren, 1993: 82) anlayışının hâkim olduğu edebiyat sosyolojisi alanına önemli bir katkı sağlanmış olur.

Sonuç

Aynı zamanda hem gazeteci hem yazar hem de tarihçi olan Batılı Fransız seyyahlardan Joseph-François Michaud ve Jean-Joseph-François Poujoulat'nın kaleme aldıkları *İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830* adlı eserde Türk evi olgusunu hem betimleyici hem de sosyolojik olarak incelediğimiz bu çalışmada birçok medeniyete beşiklik etmiş İstanbul evleri, yaşam biçimiyle seyyahların gözünden sunulurken 19. yüzyıl Osmanlı toplumunun kültürel yapısı ortaya konmaktadır. Şehrin mimarisıyla birlikte dönemin aile yaşantısını da sunan bu eser seyyahların bakış açısıyla Osmanlı Türkleri hakkında bilgi ve bulgular aktarmaktadır. Yazarlar seyahatnamede Osmanlı toplumunu ve aile yapısını “*Türk evleri*” başlığı altında betimlerlerken evin Türk aile kültüründeki önemini altını çizerek.

Edebi eseri betimleyici biçimde inceleyen, bu eserlere sosyolojik bir bakış açısıyla yaklaşmak gerektiğini savunan, sanatsal üretimi toplumsal üretim süreçlerinden ayrı tutmayan edebiyat sosyolojisi, edebi yapıtları toplumsal olayların ifadesi ve belgesi olarak görür. Bu anlamda, İstanbul'un farklı semtlerini gezen seyyahlar gözlemlerini okuyucularıyla paylaşırken Türk evlerinin mimari özelliklerini detaylı bir şekilde tasvir ederek binaların genel görüntüsü hakkında bilgiler verirler. Osmanlılarda değişik büyüklükte hanelere rastlanıldığını, binaların, taş, ahşap veya kerpiçten olduğunu, hem estetik hem de işlevsel boyutu bulunan bu yapıların insanların ihtiyaçları göz önüne alınarak oluşturulduğunu, bakımsız ve salaş yapıların yanı sıra zengin konaklarının da yer aldığını belirtirler. Türk evlerinin yapısını hem dıştan hem de içten betimleyen seyyahlar gösterişten uzak olması bağlamında sosyo-kültürel bir unsura dikkat çekerler.

Göçebe kültürden gelen Türk halkının yerleşik yaşama geçtikten sonra inşa ettikleri yapıların bir yönüyle zamanın koşullarıyla uygunluk oluşturduğu bir yönüyle de kültürel yaşam pratiklerinin eskiyi yansıttığı, göçebeliğin izlerinin mekânsal alanlarda hala sürdürüldüğünü ortaya koyan seyyahlar, Türklerin kısıtlı imkânlarla herhangi bir yerde rahatça yerleşme yeteneğine sahip olduklarını dile getirirler.

Kısaca, eserde Osmanlıların hayata bakışlarının yaşam biçimleriyle paralellik oluşturduğu, evlerini de buna göre şekillendirdikleri, mahremiyete önem verdikleri, aile yaşantısının dışı kapalı olduğu, İstanbul ev ve konaklarının Türk gelenek ve göreneklerine uygun biçimde düzenlendiği, Müslümanlık anlayışıyla biçimlendiği, toplumsal yapıyla bir bütünlük oluşturduğu, Türklerin atalarından aldıkları, geçmişten getirdikleri kültürü korudukları ortaya konulur.

Extended Summary

Shelter is one of the most basic human needs. For hundreds of years, although people have tried to choose the type of housing model they want, factors such as the natural environment, social life and natural conditions they live in have guided people in choosing a housing model. Throughout the history, people have lived in different places such as caves and tents for shelter. Today, houses are used as shelters. We can define the house as follows; A house is a wooden, adobe or concrete structure in which people live, surrounded by walls, divided into rooms, with its own roof and sometimes with a garden. Houses that were not built next to each other and usually have their own garden are called single houses. The concept of house is an architectural term and refers to a different concept from other types of shelters such as apartments.

The general opinion of the Turks towards the settled order is that the Turks stayed in the highlands in the summer and in the tents in the covert valleys in the winter. For example, Uighur Turks used to build their houses from bricks and adobes. There were carpets on the floors, cushions to sit on, and shoes were not allowed in the houses. From the Uighurs to the present, the home culture

of the Turks has developed over the years and has taken its present form.

The characteristics of traditional Turkish houses, a cultural accumulation that has continued and articulated throughout history, and the effect of geography and climatic features, as well as the socio-economic characteristics, belief and lifestyle of the region, have contributed emerged houses. With the combination of these elements, it can be said that the plan, facade and ornamental features of traditional Turkish houses, which continue to develop in the historical process, have gained a richer quality.

In this study, we will examine the observations made by travelers J. F. Michaud and J. J. F. Poujoulat on several houses during their stay in Istanbul. In the travel writings written by Western travelers based on their trips to the East, Istanbul, which has been the cradle of many civilizations, is widely featured, and the heritage remaining from these civilizations is revealed with its cultural texture. These works, which present the family life of the period along with the architecture of the city, give information about the Ottoman Turks from the viewpoint of the travelers. One of these works is the City of Empires Istanbul 1830, written by French travelers in the mid-19th century Joseph-François Michaud and Jean-Joseph-François Poujoulat, who were both journalists, writers and historians. The authors describe the Ottoman society and family structure in the travel book. In this work, written together by Michaud and Poujoulat, which represents the view of Istanbul from the outside, Ottoman house architecture is included under the title of "Turkish houses", and the importance of the house phenomenon in Turkish family culture is mentioned. The historical roots of Turkish culture are mentioned. Although it is emphasized that the

houses built by the Turkish society, which used to live in a nomadic way, were created by the conditions of the time, it is stated that the cultural life practices in their houses reflect the past and the traces of nomadism are maintained in spatial areas. In this study, which will be handled with a descriptive and sociological method, the social structure in which the Ottomans' view of life was in parallel with their lifestyle, they shaped their houses accordingly, and the importance of privacy was shaped by the understanding of Islam will be revealed.

Kaynaklar

- Aytaç, G. (1999). *Genel Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Azezli, S. G. (2009). 19.yy'da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekân Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Bozkurt N. (1995). Ev, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. s. 502-507.
- Düzbakar, Ö. (2008). Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği, OTAM, 23 (XXIII).
- Kütükoğlu, M.S. (2018). Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Michaud J. F., Poujoulat J. J. F. (2014). İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830, (N. Demirtaş Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Moran, B. (2003). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Quintus Horatius Flaccus, Kitap III, Od III, (<https://wq-tr.wikideck.com/Horatius>).
- TDK (2011). Büyük Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wellek, R., Austin V. (1993). Edebiyat Teorisi, (Ö. F. Huyugüzel Çev.), İzmir: Akademi Kitabevi.